

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Лілія Яременко

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Анотація:

У статті аналізується природа позашкільної освіти та її основне призначення в системі сучасної освітньої діяльності. Автор доводить, що науково-технічна революція істотно вплинула на соціальне замовлення щодо появи позашкільної освіти, адже саме НТР призвела до значної переорієнтації загальноосвітніх шкіл в освітній інститут, який усе більше часу приділяв тільки навчанню дітей та учнівської молоді, тоді як центр виховної роботи поступово переміщувався в сім'ю та позашкільні заклади. Традиційна школа минулого сторіччя не була здатна повністю задовольнити освітні запити молодого покоління, самореалізація та саморозвиток якого здійснювалися, як правило, в ідеологічно контрольованому полі. Принципово інші умови та можливості створила епоха глобалізації та інформаційної революції. Вона продукує інноваційний тип прогресу, а разом із ним – інноваційну особистість, наділену творчими здібностями й талантами, а головне, таку, яка має внутрішню потребу до творчості, реалізації власної свободи. Розвиток інформаційного суспільства зумовлює наявність виняткових вимог, що висувуються до педагогів у плані формування вільної, креативної особистості. Додаткові умови для цього має система позашкільної освіти.

Ключові слова:

інформаційна революція; освітня парадигма; позашкільна освіта; особистісно-орієнтована позашкільна освіта.

Аннотация:

Яременко Лилия. Особенности функционирования и перспективы развития внешкольного образования в современном обществе.

В статье анализируется природа внешкольного образования и его основное назначение в системе современной образовательной деятельности. Автор доказывает, что научно-техническая революция существенным образом определила социальный заказ на появление внешкольного образования, поскольку именно НТР привела к значительной переориентации общеобразовательных школ в образовательный институт, который все больше времени уделял только обучению детей и учащейся молодежи, тогда как центр воспитательной работы постепенно перемещался во внешкольные учреждения и семью. Традиционная школа прошлого столетия не была способна полностью удовлетворить образовательные запросы подрастающего поколения, самореализация и саморазвитие которого осуществлялись, как правило, в идеологически контролируемом поле. Принципиально другие условия и возможности предоставляет эпоха глобализации и информационной революции. Она продуцирует инновационный тип прогресса, а вместе с ним – инновационную личность, наделенную творческими способностями и талантами, а главное, такую, которая имеет внутреннюю потребность к творчеству, реализации своей свободы. Развитие информационного общества обуславливает наличие исключительных требований к педагогам относительно формирования свободной, креативной личности. Дополнительные условия для этого создает система внешкольного образования.

Ключевые слова:

информационная революция; образовательная парадигма; внешкольное образование; личностно-ориентированное внешкольное образование.

Resume:

Yaremenko Liliya. Features of functioning and prospects of nonformal education in modern society.

The article analyzes the nature and main purpose of nonformal education in the system of modern educational activity; scientific and technological revolution essentially defined the social order for the emergence of nonformal education. After all, it is technological revolution that resulted in a significant reorientation of secondary schools into the educational institution that devoted more time to teaching children and youth, while the center of educational work gradually shifted to the family and extracurricular institutions. Traditional school of the last century was not able to fully meet the educational needs of the younger generation. Self-realization and self-development were carried out, as a rule, in an ideologically controlled field. Brand new conditions and opportunities are created in an era of globalization and information revolution. It produces innovative type of progress, and with it – an innovative person, endowed with creativity and talents, and most importantly, one that has an inner need to creativity, realization of its own freedom. The development of the information society determines the presence of exceptional requirements for pedagogues concerning formation of free, creative personality. Additional conditions for this are created by the system of nonformal education.

Key words:

information revolution, educational paradigm, nonformal education, personality-oriented nonformal education.

Постановка проблеми. У період інформаційної революції освітні запити ще більше зростають, змінюються вимоги до освіти, її організаційних форм і до кінцевого результату. Причини актуалізації позашкільної освіти в період інформаційної революції зумовлені насамперед посиленням тенденції переходу розвинених країн від техногенної цивілізації до антропогенної, яка наполегливо ставить завдання пошуків нової парадигми світосприйняття й світорозуміння, що дасть змогу людству не лише вижити в третьому тисячолітті, а й відкрити нові обрії для творчої діяльності людини.

Ці процеси детермінують принципові зміни в суспільній свідомості. Погляд на людину, передусім як на фахівця, поступається погляду на людину як на особистість з позицій культурно-історичної педагогіки розвитку. Ідеї гуманістичної спрямованості процесу навчання і виховання дитини утворюють пріоритет загальних людських цінностей – вільної особистості дитини, розвитку її талантів і можливостей, особистісного й рівноправного спілкування з іншими людьми.

Сучасне суспільство формує замовлення на людину нового типу – творчу, активну, мобільну. Навчання і виховання на цьому історичному етапі покликані сформувати

в дитини вміння конструювати соціальну реальність, і головним його підсумком можна вважати набуття особистістю соціокультурного досвіду [1].

Нові вимоги до людини детермінують переосмислення цілей навчання та освітньої парадигми в цілому. Якщо мета навчання в загальноприйнятому сенсі полягає в тому, щоб з дитини, яка не знає, зробити таку, що знає, то в нових умовах мета навчання – навчити дитину вчитися. В умовах, коли обсяг знань, що пропонується школяреві для засвоєння, зростає з кожним роком, а школа не в змозі наздогнати ту інтелектуальну продукцію, яку постачає сучасна індустрія науки, знання, як такі, втрачають свою колишню цінність. Набагато важливішим для сучасної людини є набуття вмінь здобувати знання. По суті, йдеться про перехід від парадигми освіти, що орієнтована на засвоєння знань, до іншої парадигми – засвоєння досвіду різних видів діяльності, перехід від набору розрізнених навчальних програм до індивідуалізованого та диференційованого «освітнього маршруту» в тій чи іншій сфері науки, мистецтва, техніки, спорту тощо [2].

Такий освітній парадигмі відповідає ідея безперервної освіти, головний зміст якої – забезпечити кожній людині постійне творче оновлення, розвиток і вдосконалення впродовж усього життя. Сьогодні освіченість людини визначається не стільки спеціальними (предметними) знаннями, скільки її різнобічним розвитком як особистості, яка орієнтується в традиціях вітчизняної та світової культури, у сучасній системі цінностей, здатної до активної соціальної адаптації в суспільстві та самостійного життєвого вибору, до самоосвіти й самовдосконалення. Тому освітній процес у школі та за її межами має бути спрямований не лише на передавання певних знань, умінь і навичок, а й на різноплановий розвиток дитини, розкриття її творчих можливостей, здібностей і формування таких якостей, як ініціативність, самодіяльність, фантазія, самобутність, тобто всього того, що пов'язане з індивідуальністю людини [3, с. 10].

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна освітньої парадигми й погляду на людину загалом веде до того, що культурно-освітні, інформаційні, розважальні послуги набувають усе більшої популярності серед дітей та їхніх батьків. Унаслідок цього зростає значення різних видів неформальної, ненормативної освіти для особи й суспільства. Одним із таких видів є позашкільна освіта, основне призначення якої – задовольняти постійно змінювані індивідуальні соціокультурні та освітні потреби дітей. Саме ця освіта дає змогу дитині «знайти себе», зрозуміти, у чому полягають її інтереси,

уподобання, захоплення. Відчуття можливості задовольнити свої потреби дає дитині відчуття свободи, яке надалі починає усвідомлюватися як можливість творчої реалізації людини в діяльності, як прояв своєї індивідуальності.

Якщо раніше акцентувалося на культурно-дозвіллевому блоці, то сьогодні збільшується навантаження на освітній блок, пов'язаний із задоволенням пізнавальних інтересів і потреб дітей і підлітків у тих сферах, які не завжди можуть бути реалізовані в рамках шкільної освіти. О. Биковська визначає напрями позашкільної освіти, які структуровані за відповідними спеціалізованими профілями навчання: художньо-естетичний напрям позашкільної освіти (хореографічний, музичний, театральний, художній профілі навчання); науково-технічний напрям позашкільної освіти (початково-технічний, спортивно-технічний, предметно-технічний, інформаційно-технічний, художньо-технічний, виробничо-технічний профілі навчання); еколого-натуралістичний напрям (екологічний, біологічний, сільськогосподарський, лісгосподарський, медичний, хімічний профілі навчання); туристсько-краєзнавчий напрям позашкільної освіти (краєзнавчий, туристський, спортивний профілі навчання); гуманітарний напрям позашкільної освіти (суспільний, філологічний, соціальний профілі навчання) [4, с. 38].

Загалом немає у світі живої та неживої природи, соціальної дійсності, суспільних відносин, які б не могли стати змістом позашкільної освіти. Саме тому вона здатна задовольняти різноманітні інтереси особистості й може розглядатися як простір для розширення можливостей розвитку особистості.

У найбільш розвинених країнах загострюється потреба в технологіях надійного відбору обдарованих молодих людей для подальшого навчання й залучення їх до продуктивної науково-технічної діяльності. Найстаріші європейські університети й вищі навчальні заклади США проводять різноманітні конкурси науково-технічної творчості. Організатори цих акцій пропонують школярам випробувати свої сили в розв'язанні найактуальніших проблем науково-технічної революції:

– економічні проблеми (виснаження й подорожчання вартості використання традиційних енергетичних і сировинних джерел; використання енергії вітру, води, сонця, відпливів, припливів, температури світового океану, тепла підземних надр, біомаси, енергії елементарних часток матерії тощо);

– екологічні проблеми (негативні наслідки діяльності людини, накопичення й переробка відходів виробництва на Землі, у Космосі,

в атмосфері; упровадження принципів кібернетики, біоніки в управління сучасними виробничими процесами);

– організаційні проблеми (зменшення бюрократичних інстанцій, використання нових інформаційних технологій, упровадження нових механізмів управління й контролю за результатами діяльності установ освіти);

– демографічні проблеми (зниження рівня народжуваності, зростання дитячої смертності, скорочення тривалості життя);

– технологічні проблеми у виробництві матеріальних цінностей, харчових продуктів, у індустрії дозвілля й відпочинку та ін. [5].

Із залученням молоді до навчально-дослідницької діяльності й науково-технічної творчості все більше відчувається розрив між тим, що необхідно для швидкого соціального й професійного самовизначення молодого покоління, яке вступає в самостійне життя в умовах інформаційної революції, і тим, чого і як навчають у традиційній школі. А досвід навчально-дослідницької діяльності школярів у самодіяльних об'єднаннях шанувальників науки, технічної творчості, краєзнавства тощо демонструє, що це і є та напружена та захоплива для школяра праця, що йде від внутрішньої потреби, якої бракує сучасній школі. Саме у сфері позашкільної освіти дитина діє в ситуації пошуку, здобуває знання завдяки взаємодії з об'єктами праці, природи, культурними пам'ятками тощо, створюються ситуації, коли дитині потрібно самій здобути знання з навколишнього світу. Позашкільна освіта – винятково творча, адже спонукає дитину до пошуків її власного шляху [6, с. 65].

Доволі перспективним у сучасних умовах позашкільної освіти, на нашу думку, є компетентнісний підхід, який розробляє в своїх дослідженнях О. Биковська. Цей підхід передбачає застосування в меті, завданнях, змісті, формах і методах позашкільної освіти компетентностей особистості. При цьому компетентність розглядається як особистісна характеристика людини, яка здатна повноцінно реалізувати себе в житті, маючи відповідні знання, уміння, навички, досвід і культуру. Формується ж компетентність через послідовний розвиток пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей. Перша спрямована на оволодіння знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство; друга – на набуття практичних умінь і навичок особистості; третя – на розвиток творчої діяльності, здібностей, нахилів і уяви особистості; четверта – на загальну культуру особистості, здатність до співпраці, самореалізацію та самовизначення [7, с. 26].

Застосування цих компетентностей у методиці позашкільної освіти, на переконання дослідниці, забезпечить: засвоєння понять, знань, розширення наукового світогляду; формування практичних умінь і навичок; розвиток здібностей, нахилів, майстерності, уяви, творчості; загальну культуру особистості, вихованість, здатність до співпраці, прийняття рішень [8, с. 26], тобто все, що є необхідним для людини в сучасну епоху.

Отже, пріоритетними принципами особистісно-орієнтованої позашкільної освіти в умовах інформаційної революції мають стати: визнання особистості дитини вищою цінністю; єдність принципів холізму та гуманізму в організації освітнього простору; повага честі та гідності кожної людини, визнання суверенності прав усіх членів співтовариства в прагненні до щастя та справедливості; свобода як можливість творчої самореалізації особистості в діяльності; визнання права дитини на самовизначення й самореалізацію, на свободу вибору себе й для себе; утвердження єдності та цілісності освіти; визнання виховного характеру будь-якого процесу навчання; розвиток індивідуальності кожної людини в практиці освітнього процесу; творче співробітництво або зміна особистісних настанов учасників освітнього процесу в спільній продуктивній діяльності; безперервна освіта як принцип планування й забезпечення розвитку особистості; системна організація управління навчально-виховним процесом; забезпечення гармонічних взаємовідносин закладів шкільної та позашкільної освіти; реалізація інноваційної, дослідницько-експериментальної діяльності; створення ефективної системи мотивації та стимулювання творчої активності дітей і педагогів [9; 10].

Таким чином, рушійною силою розвитку позашкільної освіти є реальна можливість її здобуття для забезпечення відповідності вимогам, які висуває життя перед особистістю.

Питанням позашкільної освіти приділяється значна увага в різних країнах світу, що зумовлено її специфічним характером і впливом на емоційний, фізичний та інтелектуальний розвиток дітей і молоді, на організацію їхнього вільного часу. Зупинимося на особливостях реалізації та перспективах розвитку позашкільної освіти в Україні та провідних країнах світу.

Здійснений О. Биковською порівняльний аналіз сучасного стану позашкільної освіти в Україні й у різних країнах світу (Росія, Білорусь, Польща, Словаччина, Чехія та ін.), свідчить про наявність як спільних, так і відмінних рис. Так, наприклад, в Україні, Росії та Польщі позашкільна освіта є складником національних систем освіти, має нормативно визначені й

закріплені структури, що представлені різними інституціями, забезпечується в усіх регіонах (суб'єктах федерації, воеводствах) країни, передбачає різні напрями діяльності [1, с. 15]. У Росії, зокрема, становлення сучасної система позашкільної освіти (рос. дополнительного образования) розпочалося з 1992 року із прийняттям Закону Російської Федерації «Про освіту». Цей закон затвердив новий правовий статус позашкільних установ – палаців і будинків піонерів і школярів, станцій юних техніків, туристів, натуралістів, клубів за місцем проживання тощо. Тепер вони називаються установами додаткової освіти дітей і є спеціалізованими закладами, створеними для надання додаткових освітніх послуг, організації змістовного дозвілля дітей. Крім того, додаткова освіта здійснюється й в інших типах дитячих освітніх установ – дитячих дошкільних установах, загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцєях, коледжах [11, с. 54].

Позашкільна освіта в Україні також є складником структури національної системи освіти, що закріплено законодавчо (нормативно-правова база позашкільної освіти, позашкільних навчальних закладів в Україні містить понад 70 документів). Законодавчою основою забезпечення права кожного на здобуття позашкільної освіти є Конституція України. Державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, організаційні, освітні та виховні засади визначають Закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства» та ін. Загальні концептуальні положення щодо змісту та форм позашкільної освіти, її організації і стратегії розвитку формують Національна доктрина розвитку освіти, Концепція позашкільної освіти та виховання, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції позашкільної освіти та виховання, Положення про позашкільний навчально-виховний заклад України, Державна цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 785 від 27 серпня 2010 року) та ін.

Сучасне розуміння поняття «позашкільна освіта» закріплено статтею 38 Закону України «Про освіту», де зазначається, що вона є частиною структури освіти й спрямовується на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні. Сутність же поняття «позашкільна освіта та виховання» розкривається в Концепції позашкільної освіти і виховання (1996 р.) і визначається як безперервний логічно побудований процес, що не має фіксованих

термінів завершення й послідовно переходить з однієї стадії в іншу, від створення умов, сприятливих для творчої діяльності дітей і підлітків, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійної творчості, що формує потребу особистості в подальшому творчому сприйнятті світу.

Нормативне закріплення статусу позашкільної освіти як складової безперервної освіти (Конституція України (1996); Закон України «Про позашкільну освіту» (2000)) мало істотний вплив на позашкільну освіту, результатами трансформації якої впродовж 90-х років минулого століття стали: формування багаторівневої системи позашкільної освіти, класифікація гуртків, груп та інших творчих об'єднань позашкільного навчального закладу за трьома рівнями (початковий, основний, вищий); розширення мережі позашкільних навчальних закладів, створення закладів нового типу, їх профілізація; розгортання нових напрямів позашкільної освіти; модернізація навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах; деідеологізація позашкільної освіти; диверсифікація джерел фінансування позашкільної освіти за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством [7, с. 31].

На практиці позашкільна освіта в Україні забезпечується закладами освіти, культури, мистецтва, фізкультури і спорту тощо. Особливе місце серед них належить позашкільним навчальним закладам. Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» (ст. 12) позашкільні навчальні заклади можуть функціонувати у формі центрів, комплексів, палаців, будинків, клубів, станцій, кімнат, студій, шкіл мистецтв, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), спортивних шкіл, фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, дитячих стадіонів, дитячих бібліотек, дитячих флотилій, галерей тощо, які здійснюють позашкільну освітню діяльність [14, с. 24].

Ці заклади утворювалися переважно шляхом реформування позашкільних закладів радянських часів. Сучасний їх стан визначається як історичними традиціями позашкільної роботи з учнями, так і адаптацією до нових соціально-економічних умов.

У системі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України станом на 2011 рік діяло 1493 державні й комунальні позашкільні навчальні заклади, серед яких – 658 дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Ці заклади відвідують 1 млн. 242 тис. дітей, що становить понад 35% від загальної кількості дітей шкільного віку (тобто фактично кожна третя дитина здобувала, крім

загальноосвітньої, позашкільну освіту в позашкільних навчальних закладах). Переважна більшість дітей навчалася в 33740 гуртках, групах та інших творчих дитячих і молодіжних об'єднаннях художньо-естетичного напрямку, 15960 – науково-технічного, 8475 – еколого-натуралістичного та 6932 – туристсько-краєзнавчого напрямів позашкільної освіти [10].

Особливості розвитку позашкільних закладів в Україні визначаються, з одного боку, залишенням «спадком», коли в системі позашкільної освіти домінувала ідейно-політична спрямованість, жорстка регламентація діяльності позашкільних закладів партійно-урядовими органами, заорганізованість з боку галузевого міністерства й відділів народної освіти, комсомолу тощо, а з іншого – потребами в нових підходах до змісту форм і методів роботи позашкільних закладів, пошуком нових педагогічних технологій їх реалізації. Позашкільні заклади повинні були доповнювати навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл, але насправді їх розвиток відбувався відокремлено, і лише всесоюзні та всеукраїнські акції забезпечували їхню співпрацю.

Хоча позашкільна освіта є складником освітньої системи держави, вона часто перебуває не в однакових умовах з іншими ланками освіти, зокрема щодо фінансування. Протягом кількох десятиріч фінансування позашкільних навчальних закладів здійснювалося з державного й переважно обласних бюджетів, а також за рахунок часткової оплати навчання батьками. З прийняттям у 2001 році Бюджетного кодексу України позашкільні навчальні заклади почали отримувати фінансування, перекладене на місцеві бюджети, винятково за залишковим принципом. Це призвело до того, що позашкільна освіта стала другорядною, соціально не захищеною сферою. А розподіл видатків органи місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування здійснюють самостійно з огляду на обсяги доходів і власні пріоритети в їх паюванні [7]. Таке фінансування системи позашкільної освіти ставить під загрозу саме функціонування позашкільних навчальних закладів.

Водночас, в умовах десятирічного хронічного недофінансування системи позашкільної освіти спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані позашкільні навчальні заклади (Міністерство освіти і науки, Міністерство культури України), а також переважна більшість місцевих органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування роблять багато для того, щоб зберегти унікальну систему позашкільної освіти. Підтвердженням цього є поступове зростання

кількості дітей, які відвідують позашкільні навчальні заклади. За даними Міністерства освіти і науки України, у 2007 році позашкільною освітою було охоплено 32,6% дітей шкільного віку, а в 2011 р. ця частка вже становила 37,5% (1,3 млн. учнів) [10].

З огляду на важливу соціальну роль позашкільної освіти та значний виховний потенціал позашкільних навчальних закладів особливої уваги потребує насамперед проблема збереження й розширення мережі позашкільних навчальних закладів різних типів державної та комунальної форм власності, недопущення їх перепрофілювання й реорганізації, відчуження земельних ділянок; забезпечення відповідного фінансування, матеріально-технічних умов діяльності позашкільних навчальних закладів тощо [1, с. 294].

Попри наявні труднощі в діяльності закладів позашкільної освіти в Україні, можна визначити й позитивні тенденції в її становленні, що відповідають світовим пріоритетам у цій сфері:

– обґрунтування й упровадження в практику нових підходів (особистісно зорієнтованого, спрямованого на «ситуацію успіху»; особистісно діяльнісного, спрямованого на практичну соціально-значущу діяльність; ціннісно-мотиваційного, зорієнтованого на формування системи цінностей і мотивацій; соціально адаптаційного, що сприяє адаптації дитини до соціальних викликів), які здатні забезпечити ефективність інтелектуального, духовного й фізичного розвитку дитини, набуття нею умінь і навичок самоосвіти, самовизначення, а також реалізувати її індивідуальні здібності та творчий потенціал;

– упровадження в більшості позашкільних навчальних закладів інноваційної моделі цілісного позашкільного освітньо-виховного простору, що ґрунтується на гуманістичній (культурологічній) парадигмі, де центром системи визначено дитину з її потребами, мотивами, бажаннями, інтересами, переконаннями, ідеями та ідеалами, самосвідомістю; на парадигмі, якій було надано системності, ціннісно-орієнтованого спрямування на самоактуалізацію й самодетермінацію особистості, творчий і соціально активний характер її навчально-пізнавальної діяльності;

– розроблення й упровадження в практику різномірного й багатопрофільного змісту позашкільної освіти (понад 200 профілів навчальних програм однопрофільних, комплексних, наскрізних, модульних, пошуково-орієнтованих і програм «вирівнювання»): науково-технічного, художньо-естетичного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-спортивного,

фізкультурно-оздоровчого й реабілітаційного, військово-патріотичного напрямів;

– розроблення й упровадження в практику вдосконалених традиційних і розроблених нових принципів, форм і методів відбору, конструювання й реалізації інтегрованого навчального змісту тощо [7].

Можна констатувати, що в Україні, як і в провідних країнах світу:

– визначені пріоритети освіти дітей із різних напрямів соціально-педагогічної діяльності, інтересів дитини, діяльнісний характер позашкільної освіти, багатоваріантність і динамічність її змісту; вільний вибір організаційних форм реалізації програм;

– наявна сукупність можливостей для більш повної самореалізації та самовизначення особистості на основі вільного вибору напрямів діяльності, диференціації та індивідуалізації її змісту, утворення добровільних об'єднань дітей і дорослих, які виступають як продуктивні спільноти, що «приміряють» на себе різні соціальні та професійні ролі й моделюють відносини між людьми; створюється позитивний емоційний фон співробітництва дітей і дорослих;

– створюються умови, що сприяють посиленню стартових можливостей особистості на ринку праці та професійної освіти, шляхом ознайомлення з сучасними технологіями, культурними зразками та тенденціями розвитку соціуму, реальної взаємодії з різними комерційними, виробничими, освітніми та іншими регіональними та муніципальними структурами.

Висновки. У підсумку зазначимо, що позашкільна освіта є сьогодні актуальним повноцінним і необхідним компонентом системи безперервної освіти. Це насамперед сутнісно мотивована освіта, що дає змогу людині мати стійку потребу в пізнанні та творчості, максимально реалізувати себе, самовизначитися предметно, соціально, професійно, особистісно. Основним системотвірним елементом у системі позашкільної освіти є діяльність особистості у вільний час. Вона організовується й реалізовується як спеціальними установами, так і шкільними структурами, основним призначенням яких є створення умов для творчого розвитку особистості кожного з учнів

відповідно до їх інтересів у будь-якій галузі та сфері людського життя. Позашкільна освіта – самостійний і самоцінний вид освіти, який ніколи школою замінений не буде, адже чим вищий якісний рівень шкільної освіти, тим ширший спектр освітніх потреб має особистість, а школа в рамках освітніх програм задовольнити їх повністю не може. Інша справа, що шкільна й позашкільна освіта повинні сприйматися як рівноправні та взаємодоповнювальні складники освітнього процесу всіма його учасниками.

Причини актуалізації позашкільної освіти в період інформаційної революції зумовлені насамперед посиленням тенденції переходу розвинених країн від техногенної цивілізації до антропогенної, яка ставить завдання пошуків нової парадигми світосприйняття і світорозуміння. За таких умов відбувається перехід від парадигми освіти, що орієнтована на засвоєння знань, до іншої парадигми – засвоєння досвіду різних видів діяльності, перехід від набору розрізнених навчальних програм до індивідуалізованого й диференційованого «освітнього маршруту». Зміна освітньої парадигми та погляду на людину загалом веде до того, що культурно-освітні, інформаційні, дозвіллі послуги користуються все більшим попитом у дітей та їхніх батьків. Тобто позашкільна освіта, яка дає дитині можливість «знайти себе», зрозуміти, у чому полягають її інтереси, уподобання, захоплення, виявляється вкрай потрібною.

У багатьох країнах світу, зокрема й в Україні, позашкільна освіта є складником національних систем освіти, має нормативно визначені й закріплені структури, що представлені різними інституціями, забезпечується в усіх регіонах, охоплює різні напрями діяльності. Особливості розвитку позашкільних закладів в Україні визначаються, з одного боку, залишеною радянською спадщиною, а з іншого – потребами в нових підходах до змісту форм та методів роботи позашкільних закладів, пошуком нових педагогічних технологій їх реалізації. Перспективи розвитку позашкільної освіти в Україні та провідних країнах світу пов'язані насамперед з розширенням можливостей для більш повної самореалізації та самовизначення особистості й інтеграцією шкільної та позашкільної освіти в єдиний освітній простір.

Список використаних джерел

1. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: монографія / Олена Володимирівна Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. – 356 с.
2. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» /

References

1. Bykovska, O.V. (2006). *Theoretical and methodological foundations of adult education in Ukraine: Monograph*. Kyiv.: IVTS ALKON. [in Ukrainian].
2. Bykovska, O.V. (2006). *Theoretical and methodological foundations of adult education in Ukraine: Author's abstract*. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. [in Ukrainian].

- О. В. Биковська; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 34 с.
3. Боговарова В. А. Социально-педагогическая деятельность региональной системы учреждений дополнительного образования детей: на примере Республики Татарстан : дисс. ...доктора пед. наук : 13.00.01 / Боговарова Вера Александровна. – Казань, 2003. – 410 с.
 4. Буйлова Л. Н. Об особенностях формирования содержания дополнительного образования детей / Л. Н. Буйлова // Вестник образования. – № 20. – 2007. – С. 58–65.
 5. Буйлова Л. Н. Дополнительное образование в современной школе / Л. Н. Буйлова, Н. В. Кленова. – М. : Сентябрь, 2005. – 192 с.
 6. Горский А. В. На пути к дальновидному специалисту [Электронный ресурс] / А. В. Горский. – Режим доступа : <http://www.gorski.ru/publish.html>. – Заголовок с экрана (05.05.2015).
 7. Закон України «Про позашкільну освіту»: зб. документів з організації позашкільної освіти. – К., 2002. – С. 21–42.
 8. Красняков Є. Перспективи розвитку позашкільної освіти в контексті вдосконалення механізму її фінансування [Електронний ресурс] / Євген Красняков // Віче. – 2012. – № 1. – Режим доступу до журналу : <http://www.viche.info/journal/2982/>– Назва з екрана (0505.2015).
 9. Наседкина Г. А. Социокультурная деятельность учреждения дополнительного образования как фактор социализации подростков : дисс. ...кандидата пед. наук : 13.00.05 / Наседкина Галина Алексеевна. – Екатеринбург, 2007. – 179 с.
 10. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта та виховання в контексті основних напрямів реформування освіти в Україні / Г. П. Пустовіт // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – 2011. – № 1. – С. 293–296.
 11. Щетинская А. И. Теория и практика современного дополнительного образования детей: учебное пособие / Щетинская А. И., Тавстуха О. Г., Болотова М. И.; Мин-во образования и науки РФ; Оренбург. гос. пед. ун-т. – Оренбург : Изд-во ОГПУ, 2006. – 404 с.
 3. Bogovarova, V.A. (2003). *Socio-pedagogical activities of regional system of institutions for additional education of children: the example of the Republic of Tatarstan : dissertation*. Kazan. [in Russian].
 4. Builova, L.N. (2007). On specifics of forming the content of additional education for children. *Vestnik obrazovaniia*, 20, 58-65. [in Russian].
 5. Builova, L.N., Klenova, N.V. (2005). *Additional education in the modern school*. Moscow: Sentiabr. [in Russian].
 6. Gorskii, A. *On the path for the forward-looking specialist*. Retrieved from: <http://www.gorski.ru/publish.html> [in Russian].
 7. *Law of Ukraine "On Extracurricular Education": Coll. of documents on the organization of school education*. (2002). Kyiv. [in Ukrainian].
 8. Krasniakov, Ye. (2012). *Prospects for adult education in the context of improving the mechanism of funding*. *Veche*, 1. Retrieved from: <http://www.viche.info/journal/2982/> [in Ukrainian].
 9. Nasedkina, G. A. (2007). *Sociocultural activity of the additional education institution as a factor for teenagers' socializing: dissertation*. Ekaterinburg. [in Russian].
 10. Pustovit, H. P. (2011). School education and training in the context of the main directions of educational reform in Ukraine. *Vymiriuvalna ta obchysliuvalna tekhnika v tekhnolohichnykh protsesakh*, 1. 293-296. [in Ukrainian].
 11. Shchetynskaia, A. I. (2006). *Theory and practice of contemporary additional education for children: course book*. Ministry of Education and Science of the Russian Federation; Orenburg State Pedagogical Institutet. Orenburg: Izd. OPTU. [in Russian].

Рецензент: Фунтікова О.О. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Яременко Лілія Анатоліївна

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

вул. Пирогова, 9, м. Київ

01030, Україна

doi: 10.7905/нвмдпу.v0i14.1085

Матеріал надійшов до редакції 17.02.2015 р.

Подано до друку 16.04.2015 р.